

PRAKTICKÁ ANTROPOLÓGIA V KONTEXTE MORÁLNEJ FILOZOFIE KANTA

MARTIN ČENGERI

Stupeň, forma, ročník štúdia: PhD., denná, 1.

Študijný program: systematická filozofia

Konzultant: prof. PhDr. Oľga Sisáková, CSc.

Kľúčové slová: empirická časť etiky, praktická antropológia, pragmatická antropológia, metafyzika mravov

1 Úvod

Akú a nakoľko závažnú úlohu môžu plniť antropologické predpoklady v rámci etiky? Táto otázka sa stáva komplikovanejšou ak má byť posúdená vo vzťahu k etike Immanuela Kanta. V kritických expertízach Kantovej etickej teórie sme oboznámení s etikou, ktorá chce byť nepodmienená a absolútna, ktorá, keďže je oddelená od konkrétnych situácií, nemá nič spoločné so životom, a ktorá abstrahuje od výnimočnej situácie, čím sa stáva len ideálnou. Výstižne vyjadril túto slabú stránku Kantovej etiky napríklad Hans-Georg Gadamer, keď jej rigorizmu prisúdil výlučne metodickú relevantnosť: „Autonómia mravného rozumu má teda určité povahu inteligibilného sebaurčenia. To však nevylučuje empirickú podmienenosť každého ľudského konania a rozhodovania“ (Gadamer, 1999, s. 58-59). Časté výhrady voči formalizmu sú nepochybne oprávnenými dôsledkami Kantovej záľuby v čistom rozume. Ak sa však zameria pozornosť na menej zohľadňovaný (a predsa komplementárny) aspekt Kantovej etiky, na jej empirickú časť, je možné argumentovať, že postulovanie nepodmienej istoty praktického rozumu nepredstavuje pre Kanta definitívne riešenie otázok etiky. Hoci bol Kant neústupný ohľadom priority čistého praktického rozumu, zároveň zdôrazňoval nevyhnutnosť tzv. druhej časti etiky, resp. ako ju ešte rôzne nazýva, *praktickej antropológie* (Kant, 2014, s. 8), *morálnej antropológie* (Kant, 1991, s. 44) alebo *aplikovanej morálnej filozofie (philosophia moralis applicata)* (Kant, 1997, s. 226). Zámerom príspevku nebude predstaviť Kantovu etiku v novom svetle, ani spochybňovať vyššie spomínané výhrady. Pokúsim sa charakterizovať pomer praktickej antropológie k racionálnej časti etiky, k pragmatickej antropológii a jej úlohu v rámci morálnej filozofie Kanta. Prečo by mala byť empirická konštitúcia človeka primerane študovaná antropológiou pre účely morálky? Z časti sa tak pýtam na korelačné súvislosti otázok „Čo je človek?“ a „Čo mám robiť?“ v kontexte Kantovej filozofie.

Žiada sa najskôr upozorniť na isté obmedzenia, ktoré sú spojené s úsilím o charakteristiku tejto oblasti filozofie Kanta. Je to predovšetkým fragmentárna a neúplná podoba toho, čo Kant označuje ako *empirickú časť etiky*. Navyše, na niektorých miestach Kant jej úlohu preceňuje, zatiaľ čo na iných naopak podceňuje. Absencia textu vyhradeného tejto oblasti (napríklad na spôsob *Základov antropológie mravov*) alebo hoci len komplexného stanoviska sťažuje jej charakteristiku. K dispozícii máme skôr izolované výpovede s rôznym stupňom dôrazu a zreteľnosti. Pomôcť si však môžeme interpretáciami Kantových súčasníkov. V tomto prípade to bude *Encyklopedický slovník kritickej filozofie* G. S. A. Mellina, ktorý obsahuje charakteristiku pojmu „antropológia“ v rámci Kantovej filozofie, pričom nevynecháva ani *praktickú antropológiu*.

Prínosnými sú tiež skúmania Roberta Loudena, ktorý sa výskumne orientuje na etické teórie, obzvlášť na etiku Kanta. Svoju interpretáciu nami skúmanej témy ponúka v texte *Kantova nečistá etika: Od rozumnej bytosti k človeku* (2000). Autor uvádza dvojaký dejinný prístup ku Kantovej etike. Buď sa v nadväznosti na Kantove myšlienky vníma empirické skúmanie človeka ako irelevantné pre etickú teóriu alebo býva Kant súčasne kritizovaný za to, že jeho čistý prístup neberie na vedomie možnosť,

že empirické štúdium človeka môže prispieť k nášmu pochopeniu morálky. Oba prístupy sa podľa Loudena mýlia (Louden, 2000, s. vii). V uvedenom texte prezentuje názor, že každá z podob kritiky etického myslenia Kanta ako prázdneho formalizmu, ktorému chýba morálny obsah ľudského života nezohľadňovala celý kontext jeho filozofie. „Hegel, Scheler, Williams a ďalší neštudovali morálne relevantné aspekty Kantových prác o pedagogike, antropológii, estetike, náboženstve a dejinách“ (Louden, 2000, s. 168). Vymenované oblasti Kantovho filozofického myslenia charakterizuje Louden v kontexte morálnej filozofie ako „polia nečistoty“, teda ako tie aspekty Kantovej filozofie, ktoré sú relevantné vzhľadom k výkladu empirickej časti etiky. Tá totiž neskúma a nezdôvodňuje *a priori* princípy morálky, ale empirickú a teda „nečistú“ povahu človeka. Svojím skúmaním sa Louden snaží podporiť tvrdenie, že podľa Kanta je morálka nepoužiteľná bez „masívnej infúzie relevantných empirických poznatkov“ (Louden, 2000, s. 168).

1 Vzťah racionálnej a empirickej časti etiky

Pristúpme najprv k charakteristike vzťahu racionálnej a empirickej časti Kantovej etiky. Východiskom Kantovej filozofie je predstava človeka ako bytosti balansujúcej medzi podmienenosťou a nepodmienenosťou, zmyslovým a nadzmyslovým bytím podliehajúc pritom zákonom prírody a slobody, odsudzujúc rozum a vôľu v *heteronómii* alebo pozdvihujúc ich k *autonómii* prostredníctvom morálneho zákona (Kant, 1990, s. 65). Táto predstava tvorí pozadie kritických aj nekritických skúmaní. Pokiaľ ide o etiku, zohráva táto predstava dvojaspektovosti človeka obzvlášť dôležitú rolu. Keďže človek nie je výlučne členom *inteligibilného sveta*, ale aj *sveta zmyslov*, spája Kant žiaduce ľudské konanie s povinnosťou (Kant, 2014, s. 72). Etika je takto podriadená ideálu objektivity, pretože formuluje *kategorický imperatív* majúci podobu bezpodmienečného príkazu (Kant, 2014, s. 34), ktorý je zákonom platiacim pre všetky rozumné bytosti a teda ho nemožno zdôvodňovať empiricky. Preto Kant zdôrazňuje, že pojmy a zákony morálky a mravného konania musia byť čerpané výlučne *a priori* z čistého rozumu (Kant, 2014, s. 31). „Spodné sily“, majúc pritom na mysli všetko zmyslové čo pramení z *ríše prírody*, „nemôžu byť návodom, pretože sú slepé“ (Kant, 2012, s. 41). Úlohu empirických skúmaní antropológie preto nie je možné hľadať v pôvode a založení mravnosti. Nepodmienená oblasť praktického rozumu si tu v záujme *čistoty mravov* musí vystačiť sama. Avšak aj napriek všetkým opatreniam, ktoré majú zaručiť čistotu a samostatnosť rozumu Kant zdôrazňuje potrebu *praktickej antropológie*.

Jeden z výkladov tejto antropológie (hoci vzhľadom na skutočný námet textu len okrajový) ponúkajú *Základy metafyziky mravov*. Kant tu v predhovore najskôr rozlíši materiálne a formálne poznanie. To prvé posudzuje objekty, druhé formu rozvažovania (Kant, 2014, s. 7). Zákony, ktorým sú podriadené predmety skúmané materiálnou filozofiou Kant delí na zákony prírody, „podľa ktorých sa všetko deje“ a zákony slobody, „podľa ktorých sa všetko diať má, aj keď s uvážením podmienok, za ktorých sa to často nedeje“ (tamtiež). Vedou o druhom type zákonov je etika. „Morálka vo vlastnom zmysle“ predstavuje len racionálnu časť etiky, avšak podľa Kanta zahŕňa aj časť empirickú, tzv. praktickú antropológiu (Kant, 2014, s. 8). Počas celého textu sa výklad zameriava na metafyziku mravov a pokiaľ sa spomína antropológia, tak je to prevažne za účelom zdôraznenia, že do tohto výkladu nepatrí. Čo musíme mať neustále na pamäti je teda prísne oddelenie racionálneho a empirického. Takzvaná „zmiešaná mravouka“, píše Kant, spôsobuje, „že myseľ kolíše medzi pohnútkami, ktoré nemožno subsumovať pod žiadny princíp a ktoré vedú k dobru iba veľmi náhodne, často však môžu viesť taktiež k zlu“ (Kant, 2014, s. 31). Preto Kant v záujme dostatočného *vplyvu mravného zákona na ľudské srdce* izoluje metafyziku mravov a z nej vyplývajúcu čistú predstavu povinnosti od „všetkého čo je iba empirické a patrí do antropológie“ (Kant, 2014, s. 9). Musíme abstrahovať od „zvláštnosti ľudskej prirodzenosti“ (Kant, 2014, s. 44), od citov a sklonov, ktoré neplatia pre každého človeka a nemožno na nich založiť alebo z nich odvodiť nepodmienenosť konania, „pretože morálne zákony musia platiť pre každú rozumnú bytosť vôbec“ (Kant, 2014, s. 31). To znamená, že je nevyhnutné „celú morálku, ktorá k svojmu uplatneniu na človeka vyžaduje antropológiu, vyložiť najskôr nezávisle na nej ako čistú filozofiu“ (tamtiež).

Z doteraz uvedeného je možné sformulovať dvojicu pravidiel, resp. prísnych podmienok vzťahu racionálnej a empirickej časti etiky:

Prvá podmienka je metodickou prevenciou. Postup zodpovedá poriadku *analytiky* v *Kritike praktického rozumu*, a teda: „od zásad k pojmom a až od nich, ak to bude možné, k zmyslom“ (Kant, 1990, s. 35). V *Metafyzike mravov* Kant v tomto duchu píše, že antropológia „nesmie predchádzať metafyzike mravov alebo sa s ňou miesiť, v takom prípade by hrozilo, že sa napred dospeje k falošnému alebo prinajmenšom iba miernemu morálnemu zákonu“ (Kant, 1991, s. 44). Zákon však musí byť „predstavený v jeho čistote (v ktorej spočíva jeho sila)“, v opačnom prípade by neposkytol „spohľadlivé morálne princípy, nevedol úsudok ani neukáznil myseľ pri dodržiavaní povinnosti a zásad, ktoré musia byť dané a priori čistým rozumom samotným“ (Kant, 1991, s. 44–45). Kant teda zdôrazňuje prioritu racionálneho, čím sa má zaistiť absolútnosť morálky, ktorá sa musí zakladať na nevyhnutných zákonoch, nie na partikulárnej konštitúcií ľudskej bytosti. Táto špecifická konštitúcia je obsiahnutá až v antropológií. Prvá podmienka teda vypovedá o tom, že metafyzika mravov nevyhnutne predchádza antropológií a v záujme všeobecnej platnosti racionálnych princíпов mravnosti je jej nadradená.

Druhú podmienku nami skúmaného vzťahu by sme mohli nazvať *apológiou zmyslovosti*¹. Vypovedá o tom, že empirickú antropológiu nemožno od metafyziky mravov nikdy odlúčiť. V rámci prednášok z etiky (v zimnom semestri 1784 - 1785) sa Kant nechal počuť takto: „Ľudia vždy kážu o tom, čo by sa malo robiť, avšak nikto nemyslí na to, či to môže byť urobené, a tak aj pokarhania, ktoré sú tautologickým opakovaním pravidiel, ktoré už každý pozná, nám pripadajú ako veľmi suchopárne, pretože nie je povedané nič nad rámec toho, čo sa už vie a kazateľské reči sú úplne prázdne, ak sa kazateľ nebude súbežne venovať ľudstvu. [...] morálka nemôže bez antropológie existovať, musí byť predovšetkým oboznámená s aktérom, či je v pozícii kedy môže uskutočniť to čo sa od neho požaduje že urobiť má. [...] Zreteľ na pravidlá je k ničomu ak nemožno človeka pripraviť k tomu nasledovať ich“ (Kant, 1997, s. 42). Identické vyjadrenie nájdeme v prednáškach z antropológie: „Nedostatočná znalosť človeka je dôvodom, prečo majú morálka a kázeň malý účinok. Morálka musí byť kombinovaná so znalosťou ľudstva“ (Kant, 2012, s. 49).

Z uvedeného doposiaľ vplyva, že pomer antropológie k metafyzike mravov a jej význam pre účely morálky spočíva v informatívnom charaktere druhej časti etiky. V tomto zmysle nie je Kantova etika (a ani nemôže byť) *empiricky determinovanou*, ale je a mala by byť *empiricky informovanou* (Louden, 2000, s. 170). O čom konkrétne nás informuje praktická antropológia? Aká je jej obsahová náplň?

2 Praktická a pragmatická antropológia

Nie len vzhľadom k súčasnej obsiahlosti antropológie, ale aj z toho dôvodu, že Kant neprijímal celú dobovú antropológiu² sa musíme pýtať, ktoré poznatky vedy o človeku majú byť zahrnuté do praktickej antropológie? Zdá sa byť zrejším, že pokiaľ sa pýtame po jej totožnosti, obrátiť sa musíme k najzrejmejšiemu prejavu Kantovho systematického záujmu o človeka z pozície samostatnej praktickej empirickej vedy. Tou je pragmatická antropológia. To, že do nej Kant nekládol potenciál, ktorý by bolo možné stotožniť so smerovaním dobovej antropológie ako všeobecnej systematickej vedy o človeku vyplýva jednak z povahy poznatkov v nej obsiahnutých, ako aj z účelu týchto poznatkov, tzn. pre život, nie pre školu. Zahŕňa preto poznatky praktické, nie teoretické, resp. pragmatické a nie fyziologické (Kant, 1998a, s. 399).

Antropológia z pragmatického hľadiska je rozdelená na *Antropologickú didaktiku*, ktorú Kant v okrajovej poznámke v rukopise spája s otázkou „Čo je človek?“ a *Antropologickú charakteristiku*, ktorú na rovnakom mieste spája s otázkou „Ako je poznateľná zvláštnosť každého človeka?“ (Kant, 1998a, s. 623). V prípade *Antropologickej didaktiky* ide o poznatky o skutočnom konaní, reakciách a psychologických motiváciách človeka (Brandt, 1999, s. 9). Pre príklad uveďme problematiku vedomia seba samého, egoizmu, zmyslovosti, pamäti, slabostí a chorôb duše, zmyslových slasť, žiadostivosti, vášní

¹ Rovnaký názov nesie jedna z kapitol *Antropologickej didaktiky*, prvej časti Kantovej *Antropológie z pragmatického hľadiska*. Pasívne prijímanie podnetov zmyslami, ktoré zo seba nedokážeme sňať Kant sice označuje za „príčinu všetkého zla“, avšak dodáva, že hoci človek ako rozumná bytosť má všetky svoje schopnosti vo svojej moci, predsa len nemožno úplne oslabiť zmyslovosť, pretože tá musí poskytovať materiál zákonodarnému rozumu, ktorý ho triedi a usporadúva (Kant, 1998a, s. 433).

² Prítomnú obzvlášť v dielach vplyvných prírodovedcov novoveku akými boli Magnus Hundt, Otto Casmann, Ernst Platner, Carl Linné, Johann Friedrich Blumenbach, George Louis de Buffon alebo Georger Cuvier.

a afektov. Zdrojom tejto časti *Antropológie* je empirická psychológia, jedna z častí Baumgartenovho textu *Metaphysica. Antropologická charakteristika*, druhá časť *Antropológie*, nemá žiaden vzorový text a podľa Kantových slov predstavuje doktrínu metódy, zatiaľ čo prvá časť bola didaktikou elementárnych poznatkov antropológie (Kant, 1998a, s. 623). Pokrok, ktorý Kant uskutočnil spočíva v tom, že empirickú psychológiu rekonštruoval ako pragmatickú antropológiu (Brandt, 1999, s. 43). Kantova *Antropológia* nemá byť len prečítaná. Zámerom pragmatickej antropológie je praktické uplatnenie pragmatických poznatkov o človeku.³

V antropologických prednáškach (1781-1782) ponúka Kant túto charakteristiku: „Doktrína je pragmatická vtedy, ak nás robí chytrými a je užitočná vo verejných záležitostiach, kde potrebujeme nie len teóriu, ale aj prax.“ (Kant, 2012, s. 292). Schopnosť, ktorú Kant charakterizuje ako *chytrosť* (*Klugheit*) ozrejmuje na viacerých miestach. V *Antropológii* (1998a, s. 511), v *Základoch metafyziky mravov* (2014, s. 35-36), ale aj v pedagogických prednáškach (1998c, s. 746) vystupuje vždy vo význame schopnosti použiť poznatky o iných ľuďoch vo svoj prospech a pre vlastné účely (Kant, 1998a, s. 511). Človek disponujúci chytrosťou je schopný koordinovať svoje konanie v spoločnosti. Slovanami Kanta, „Cez výchovu k chytrosti bude vychovaný v občana, čím nadobudne verejnú hodnotu. Pretože sa učí, ako sa občianska spoločnosť usmerňuje smerom k jeho zámerom“ (Kant, 1998c, s. 712). Takto možno v krátkosti charakterizovať pragmatickú antropológiu Kanta.

Otázkou je pomer pragmatickej antropológie k empirickej časti etiky. Keď Kant v roku 1773 (rok po zavedení antropológie ako samostatnej akademickej disciplíny) informoval Marcusa Herza o dôvodoch zahájenia samostatného kurzu antropológie uviedol: „Mám v úmysle odhaliť zdroje všetkých praktických vied, vied o morálke, zručnosti, ľudskom styku, o spôsobe vzdelávať a viesť ľudské bytosti, a teda o všetkom týkajúcom sa praktického“ (Kant, 1999a, s. 141). Hoci Kant v *Antropológii z pragmatického hľadiska* výslovne nestotožňuje pragmatickú antropológiu s empirickou časťou etiky, podľa tejto výpovede má byť empirický materiál praktickej antropológie čerpaný z rôznorodých štúdií o človeku, ktoré Kant sumarizoval v jeho prednáškach z pragmatickej antropológie. To znamená, že praktickú antropológiu, ako dotvrdzuje Mellin, tvorí „celá pragmatická zmyslosť z empirickej psychológie alebo teoretickej antropológie“ (Mellin, 1970, s. 280). Rovnaký názor o tom, že tieto antropológie nie sú nezávislými oblasťami zdieľa aj Loudon a jeho záver je nasledovný: „Pragmatická antropológia sa stáva morálnou antropológiou, keď sa rozhodneme uplatniť naše znalosti o ľudskej prirodzenosti pre morálne účely. Teda v zásade všetky aspekty pragmatickej antropológie sú potenciálne morálnou antropológiou“ (Louden, 2011, s. 70). Dôvodom, prečo nás Kant bližšie neoboznamuje s praktickou antropológiou môže byť aj skutočnosť, že už o nej bolo povedané dosť.

3 Praktická antropológia ako aplikovaná morálna filozofia

Z Kantových *Základov metafyziky mravov* sa okrem doposiaľ uvedeného dozvedáme, že a priori morálne zákony „vyžadujú ešte súdnosť vybrúsenú skúsenosťou, jednak aby sa mohlo rozlíšiť, v ktorých prípadoch ich je možné použiť, jednak aby sa im zaistil vstup do vôle človeka a dôraz na ich uplatňovanie“ (Kant, 2014, s. 9). Okrem idey čistého praktického rozumu potrebuje človek, ktorý je pod neustálym tlakom náklonností pestovať skúsenosť aby mohol zákony „in concreto uplatňovať v premenách svojho života“ (tamtiež). Obsahová náplň toho čo Kant chápe pod pojmom antropológie ako praktickej disciplíny (v podobe, v ktorej ju sprostredkúva študentom a verejnosti prostredníctvom dlhoročných prednášok, ako aj v publikovanej príručke) je tvárna. Každý môže obsahovo rozširovať svoju vlastnú pragmatickú antropológiu a takto pestovať skúsenosť, rady a návody konania. Rovnako tak môžeme podľa Kanta vždy znovu siahnúť po znalosti človeka za účelom zväženia morálky.

³ Už prednášky z *fyzicko-morálno-politickej geografie* (sumarizujúcej opisy prírody, človeka a stavu štátov), ktoré Kant zaviedol v zimnom semestri 1765-1766 označil ako „príjemný a nenáročný úvod do praktického rozumu“ (Kant, 1999b, s. 52). Ich námetom bolo poznanie sveta (*Weltkenntnis*), ktoré by ako skúsenostný základ prispelo k jednote poznania (Kant, 1999b, s. 53). Dôraz na pestovanie skúsenosti a umu prostredníctvom poznania sveta kládol Kant aj v eseji *O rozličných rasách ľudí* (1775), ktorá je súčasťou oznámenia prednášok z fyzickej geografie (od roku 1772 už oddelenej od samostatných prednášok z antropológie). Ako tu uvádza, „poznanie sveta je to, čo slúži na obstaranie pragmatickej zložky pre všetky inak nadobudnuté vedy a zručnosti, cez čo sú užitočné nie len pre školu, ale predovšetkým pre život a takto je pripravený učeň zavedený na scénu svojho osudu, a síce vo svete“ (Kant, 1998d, s. 26).

K lepšej predstave o tomto zvažovaní alebo aplikácii nám môže dopomôcť komentár v *Encyklopedickom slovníku kritickej filozofie* G. S. A. Mellina. Antropológia, ktorá sa zaoberá „empirickým stavom myslenia a konania ľudí“ je tu rozdelená na teoretickú a praktickú (Mellin, 1970, s. 277). Praktická antropológia „vykonáva aplikáciu morálky na špecifickú povahu a postavenie ľudských žiadostivostí, na pudy, sklony, túžby a vášne človeka, na prekážky vykonávania morálneho zákona pričom sa zaoberá cnosťou a neresťou. Je empirickou časťou etiky, ktorá sa môže nazývať praktickou antropológiou, skutočnou náukou o cnosti, či aplikovanou filozofiou mravov alebo morálky“ (Mellin, 1970, s. 279). Podľa interpretácie Mellina sa môže zohľadnením praktickej antropológie dokonca hodnotiť nesprávne konanie „so zhovievavosťou a s ohľadom k moci zmyslových pružín jednotlivých ľudí“, čo znamená, že môže byť ospravedlnené a človek je súci omilostenia (Mellin, 1970, s. 280). Je omylom spájať Kantovu etickú teóriu s obrazom človeka, ktorý je vždy pripravený svedomito dodržiavať abstraktné morálne pravidlá. Myšlienka praktickej antropológie svedčí o tom, že Kant rátať s empirickou podmienenosťou ľudského myslenia a konania.

Na rozdiel od metafyziky mravov sa praktická antropológia zaoberá „subjektívnymi podmienkami v ľudskej povahe, ktoré ľuďom prekážajú alebo im naopak pomáhajú v plnení zákonov metafyziky mravov“ (Kant, 1991, s. 44-45). To znamená, že sa ňou zvažuje morálka vo vzťahu k empirickej povahe človeka a okolnostiam ľudského života jednak negatívne (ukazuje čo bráni svedomitému plneniu morálnych zákonov) a zároveň pozitívne (ukazuje čo morálku podporuje). Preto Kant praktickú antropológiu označuje aj ako *aplikovanú morálnu filozofiu* (Kant, 1997, s. 226).

O edukačnom ráze praktickej antropológie, resp. o jej začlenení do procesu výchovy uvažoval Kant v *Metafyzike mravov*: „Zaoberala by sa rozvojom, rozširovaním a zosilňovaním morálnych princípov (v rámci výchovy v školách a v populárnej výučbe)“ (Kant, 1991, s. 44-45). Praktická antropológia by teda mala predstavovať odvetvie *practickej výchovy*. Význam a charakter praktickej výchovy zhodnotil Kant predovšetkým v pedagogických prednáškach. Kant sa tu venuje najmä otázkam praktickej výchovy detí a mládeže, vzdelávaniu ohľadom povinností voči sebe a ostatným, či otázke náboženskej výchovy v nízkom veku. Rozlišuje fyzickú a praktickú výchovu. „Fyzická výchova je tá, ktorú má človek spoločnú so zvieratami alebo obživa. Praktická alebo morálna výchova je tá, ktorá by človeka vychovala tak, aby mohol žiť ako slobodne konajúca bytosť. (Praktickým sa nazýva všetko to, čo má vzťah k slobode). Je výchovou k osobnosti, výchovou slobodne konajúcich bytostí, ktoré sa sami zachovávajú a sú príslušníkmi spoločnosti, pre seba ale majú vnútornú hodnotu“ (Kant, 1998c, s. 712). Praktická výchova podľa Kanta zahŕňa akademicko-mechanické vzdelávanie pokiaľ ide o zručnosť, pragmatické vzdelávanie pokiaľ má ísť o chytrosť a nakoniec morálne vzdelávanie, ktoré smeruje k morálke (Kant, 1998c, s. 712). Ani antropológiu, ktorú Kant chápal predovšetkým ako praktickú disciplínu majúcu vplyv na koordináciu ľudského myslenia a konania nemožno vylúčiť z tejto štruktúry.

4 Záver

Antropológia a etika nie sú podľa Kanta nezávislé oblasti poznania. Ich koherencia vyplýva už zo známej redukcie filozofického pýtania sa na štyri otázky v *Logike* (Kant, 1998b, s. 448). Zodpovedať otázku vzájomnej korelácie kľúčových otázok antropológie a etiky (čím človek je a čo má robiť) nie je v kontexte Kantovej filozofie ľahkou úlohou. Navyše, nemáme jednotnú predstavu o podobe antropológie štvrtej otázky a to aj napriek tomu, že ju Kant na istom mieste v korešpondencii stotožňuje s pragmatickou antropológiou⁴. V príspevku som sa antropológiou Kanta zaoberal ako praktickou vedou v službách racionálnej časti etiky. Jej význam výstižne zdôvodňuje predpoklad, že „ľudia nemôžu jednoducho skočiť do čistej etiky“ (Louden, 2011, s. 73). Tým, že Louden rozširuje skúmanie v rámci otázky po empirickej časti etiky aj na iné oblasti Kantovej filozofie než len na antropológiu (najmä analýzou spisov k pedagogike, náboženstvu či dejinám) formuluje viac otázok, ktoré môžu byť empirickým skúmaním človeka v záujme etiky zodpovedané: V akom veku (v akom štádiu emočného a

⁴ V roku 1793 píše Kant v liste profesorovi teológie v Göttingene, C. F. Stäudlinovi: „Plán, ktorý som si pre seba dávno predpísal si žiadal preskúmanie oblasti čistej filozofie s ohľadom na riešenie troch problémov. (1) Čo môžem vedieť? (metafyzika). (2) Čo mám robiť? (morálna filozofia). (3) V čo smiem dúfať? (filozofia náboženstva). Štvrtá otázka by mala nasledovať nakoniec: Čo je človek? (antropológia, ktorú som prednášal viac ako dvadsať rokov)“ (Kant, 1999a, s. 458). Počas tejto doby Kant prednášal iba antropológiu z pragmatického hľadiska.

kognitívneho vývoja) by sa mal človek oboznámiť s morálnymi princípmi? Ako sa majú vštepovať? Aké sú biologické a psychologické vlastnosti, ktoré sťažujú alebo uľahčujú oddanosť morálnym princípom? Ktoré kultúrne, politické, právne a náboženské inštitúcie môžu najlepšie podporovať morálny vývoj a ako je potrebné samotné tieto inštitúcie zmeniť tak, aby lepšie podporovali morálny rast? (Louden, 2000, s. 171). Posúdiť kompetencie praktickej antropológie vyčerpávajúco by iste vyžadovalo hlbšie analýzy Kantovho chápania praktickej výchovy, pragmatických a morálnych vlôh človeka, kategórie chytrosti, blaženosti, či hypotetického imperatívu a pod.

Praktická antropológia je *ad hoc* doplnkom požadovaným pre účely Kantovej etickej teórie. Svojou náplňou sa z časti približuje k súčasným záujmom aplikovanej etiky, avšak s rozdielom, že u Kanta je zväzanie morálky obmedzené na subjektívne podmienky ľudskej povahy, zatiaľ čo súčasná aplikovaná etika zahŕňa viacero subdisciplín a tak aj širšiu oblasť spoločenskej praxe. V teoretickej rovine je praktická antropológia skôr propedeutikou k morálnej filozofii než svojbytnou disciplínou praktickej filozofie. Neprikazuje, ale radí, informuje o dianí v *riši prírody*, zohľadňuje partikulárne charakteristiky ľudských bytostí, umožňuje odhaľovať podmienky znemožňujúce konať v súlade s povinnosťou, cibri súdnosť skúsenosťou, je prípravou, ale aj permanentným opatrením.

Literatúra:

BRANDT, R. (1999): Kritischer Kommentar zu Kants Anthropologie in pragmatischer Hinsicht. Hamburg: Meiner 1999. 543 s.

GADAMER, H-G. (1999): O možnosti filozofickej etiky. In: GADAMER, H-G. (1999): Človek a reč (Výbor textů). Praha: Oikomenh. s. 53-67.

KANT, I. (1990): Kritika praktického rozumu. Bratislava: Spektrum. 180 s.

KANT, I. (1991): The Metaphysics of Morals. Trans. By Mary J. Gregor. Cambridge: Cambridge University Press. 307 s.

KANT, I. (1997): Lectures on Ethics. Heath P. & Schneewind J. B. (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press. 507 s.

KANT, I. (1998a): Anthropologie in pragmatischer Hinsicht. In WEISCHEDEL, W. (Hrsg), Werke in sechs Bänden. Band VI. Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. s. 399-690.

KANT, I. (1998b): Logik. In WEISCHEDEL, W. (Hrsg), Werke in Sechs Bänden. Band III. Schriften zur Metaphysik und Logik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

KANT, I. (1998c): Über Pädagogik. In WEISCHEDEL, W. (Hrsg), Werke in sechs Bänden. Band VI. Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. s. 695-761.

KANT, I. 1998d. Von den verschiedenen Racen der Menschen. In WEISCHEDEL, W. (Hrsg), Werke in sechs Bänden. Band VI. Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 11-30.

KANT, I. (1999a): Correspondence 1749-1800. Cambridge: Cambridge University Press. 639 s.

KANT, I. (1999b): Správa o príprave prednášok na zimný semester 1765-1766. In: Filozofia. 1999, roč. 54, č. 1, s. 48-53.

KANT, I. (2012): Lectures on Anthropology. The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant. Louden, R. B. & Wood A. W. (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press. 627 s.

KANT, I. (2014): Základy metafyziky mravů. Praha: Oikoymenh. 103 s.

LOUDEN, R. B. (2011): Kant's Human Being. Essays on His Theory of Human Nature. Oxford: Oxford University press. 222 s.

LOUDEN, R. B. (2000): Kant's Impure Ethics. From Rational Beings to Human Beings. Oxford: Oxford University Press. 254 s.

MELLIN, G. S. (1970): Enzyklopädisches Wörterbuch der kritischen Philosophie. Aalen: Scientia. 880 s.